

Marrum door de eeuwen heen, deel 5

geschreven door Henk Hoekstra

De vrijheid van ons land was in 1913 al uitvoerig herdacht, waarbij o.m. een herdenkingspenning werd geslagen. Maar ook in 1938 werden feesten georganiseerd zo rond de 31ste augustus. Maar buiten onze grenzen pakten donkere wolken zich samen op het politieke front. Duitsland was weer herrezen na die geweldige nederlaag van '14-'18 en werkte koortsachtig aan zijn bewapening. Dat bleef hier ook niet onopgemerkt, maar velen dachten en hoopten, dat het ons ook deze keer voorbij zou gaan. De dreiging verhoogde zich echter en in 1939 riep onze regering een algemene mobilisatie op van militairen.

Overall langs de kust werden barakken gebouwd voor huisvesting van legeronderdelen, ook hier in Marrum aan de Ringweg. Ongeveer waar nu de oude sportkantine staat. Er werd een zoeklicht geplaatst aan de Mûndersloane onder Ferwert en officieren werd onderdak verschaft bij particulieren in het dorp. Nederland stelde zich evenals bij de vorige oorlog neutraal op en bij het overvliegen van Duitse of Engelse jagers werd er driftig op geschoten met het Vlak-geschut vanaf de grond.

Het werd een strenge winter en reeds in december 1939 lag er een dikke laag ijs op het water, helder ijs, want er lag geen sneeuw. Maar op 10 mei 1940 was er geen ontkomen aan. Nederland werd ook bij de oorlog betrokken, ondanks de beloften ons niet aan te zullen vallen. We hoorden de kanonnen bulderen bij de Afsluitdijk. Rotterdam werd gebombardeerd en na vijf dagen verzet moest Nederland capituleren. De regering week uit naar Engeland en wij waren bezet gebied.

Aanvankelijk leek het allemaal wat mee te vallen. De bezetters traden vrij correct op, daar had je niet zoveel last van. De producten brachten meer op, de lonen stegen geleidelijk en zo waren er meer voordelen te bemerken. Ook tijdens de oorlog werd er kinderbijslag ingevoerd, wat natuurlijk bij velen in goede aarde viel.

Geleidelijk echter werden de touwtjes steviger aangetrokken. De bezetter ging zich overal mee bemoeien, zowel met de opbrengst van de gewassen, alsook met de veestapel. Alles moest geregistreerd zijn. Bij een paardenvordering in Dokkum verdwenen veel goede paarden naar de Duitsers, maar sabotage was aan de orde van de dag, zo werden er dieren aangeboden waar 'iets' mee aan de hand was b.v. kreupele dieren.

De negatieve gevolgen van de bezetting kregen steeds meer de overhand. Volgens een uitgebreid bonnenstelsel werden de levensmiddelen verstrekt. Mooi bedacht, maar steeds meer artikelen

Voedselbonnen

werden schaars of waren niet meer te verkrijgen en dan heb je niets meer aan een bon. Zo staken zwarte handel en smokkelarij de kop op, waar sommigen dik aan verdienden. Daar tegenover werd er ook veel medeleven betoond en hulp geboden aan mensen, die zelf niets meer hadden. In een tijd van schaarste en tegenslag komt de naastenliefde het meest tot zijn recht.

Het vervoer kwam steeds meer in de knel. Tot in de oorlog zag je af en toe nog een kar met een hond ervoor bespannen. Maar de hondenkar liep op zijn laatste benen. Ook de fiets werd haast onmogelijk, er waren geen banden meer te krijgen, hiervoor werden repen massieve autoband gebruikt als vervangend middel.

In 1943 gebeurden er veel dingen te Marrum in negatieve zin. Na het vertrek van Ds. van Harmelen werd de Gereformeerde pastorie gevorderd door een Duitse bezettingseenheid. Vanaf toen zag je geregeld een patrouille daarvan op de fiets onze dorpen afstruinen, meestal vergezeld van een hond. Sommigen waren echter zo beroerd nog niet, ook zij zagen uit naar het eind van de oorlog en wilden graag naar huis. Maar hun commandant hield de wind eronder, waardoor er af en toe dorpsgenoten werden afgevoerd, vaak met onbekende bestemming. Een aantal hiervan werd na een korte tijd weer vrijgelaten, maar anderen keerden niet terug. Gerrit Zeemans werd op 7 augustus 1943, thuis neergeschoten, evenals Theunis Looyenga op 19 januari 1944. Wat de laatste betrof, hierbij speelde verraad helaas een grote rol, maar ook onvoorzichtigheid.

Foto van de Gereformeerde pastorie aan de Lage Herenweg. Deze werd vanaf 1944 gevorderd door de Duitse bezetters; bron: Tresoar)

Schrijnend was ook het lot van Pieter van Lingen, die reeds op 21 Juni 1940 omkwam op een zinkend schip in de Golf van Biskaje, waarvan zijn moeder pas in 1945 bericht kreeg. Zo'n 10 of 11 Marrumers zijn in die oorlogsjaren omgekomen ten gevolge van oorlogshandelingen, hier of elders in het buitenland.

Ook het luchtruim was onveilig door neerstortende vliegtuigen. Er kwamen meer vliegers neer langs de Nederlandse kusten dan we toen wisten. De meesten waren aangeschoten en haalden de thuisreis niet. Er vielen vier in de nabijheid van Marrum naar beneden.

De eerste was een Duitse Messerschmitt, die zich in de grond boorde op het Noorderleech tijdens een oefening op een daar geplaatst houten schip. Een andere Messerschmitt verongelukte op een nacht tussen Nijkerk en de zeedijk. De volgende dag werd er rondverteld, dat het een Engelse jager was, maar toen een voorbijganger opmerkte, dat er 'AG-werke' op de propeller stond, werden de omstanders weggejaagd!

Op zaterdag 11 december 1943 ging een groep Amerikaanse bommenwerpers op weg om de haven van Emden aan te vallen. Daarvan bereikten 543 de stad, maar niet allemaal. De B-17 Flying Fortress met 10 bemanningsleden aan boord werd op de heenreis reeds aangeschoten en kon de formatie niet meer bijhouden. De bommen werden voor het doel reeds afgeworpen en

men trachtte terug te keren naar de thuisbasis. Maar, achtervolgd door Duitse jagers, raakten ze nog meer in de problemen. De gezagvoerder gaf bevel het vliegtuig te verlaten, maar die boodschap kwam helaas niet over. Er is getracht vanuit zee nog een noodlanding te maken op het grasland achter de zeedijk, maar die landing mislukte. Het toestel werd opengereten en vloog in brand. Slechts één man, Laney, de radiotelegrafist, overleefde de crash.

De laatste van de vier was eveneens een B-17 Flying Fortress met negen bemanningsleden. Het was 24 augustus 1944. Een grote groep van 1320 bommenwerpers en 700 jagers was vertrokken voor een aanvalsvlucht naar Merseburg in Duitsland. Op de terugweg werd de genoemde B-17 door luchtafweer geraakt en beschadigd. Een deel van de bemanning is uit het vliegtuig gesprongen. Het toestel verloor snelheid, een vleugel brak af, waardoor het in een spiraal naar beneden stortte en zich in de harde grond boorde. Net achter het bedrijf van Ruurd Riegstra, waar nu de fam. Vellinga woont.

B-17 Flying Fortress bommenwerper

Een propellerblad heeft jaren in Aasterage, de basisschool aan de Ringweg, gehangen als een stille getuige van dit drama. De navigatie van de vliegtuigen was toen niet op dat niveau van vandaag. Ze waren vaak erg kwetsbaar, vooral bij slechte weersomstandigheden. Zo stortten bijvoorbeeld 15 Duitse jagers op 18 oktober 1943 neer boven noord Nederland door slecht zicht.

Propellerblad van de op 24 aug. 1944 neergestorte Amerikaanse bommenwerper, die in Aasterage heeft gehangen en nu in bezit van het Verzetsmuseum is.

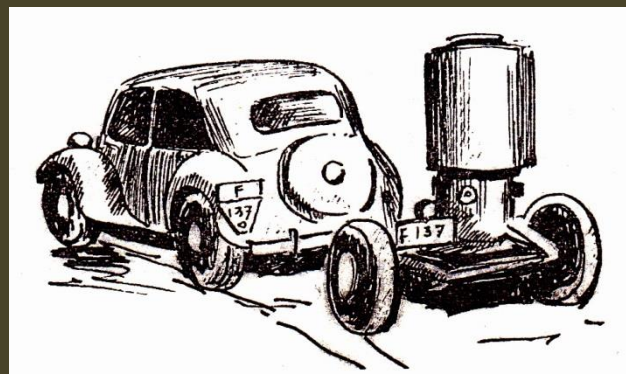
In de laatste oorlogsjaren werden de tekorten van allerlei zaken steeds nijpender. Kleding, schoeisel, voedsel, brandstof, verlichting, alles was op de bon, maar niet alles was meer in voorraad. Zelfs elektriciteit werd afgesloten en de verduistering van ramen werd nauwlettend in de gaten gehouden. Ook de auto- en fietslampen werden afgeschermd. Maar in een agrarisch gebied zoals hier was niet het voedsel het grootste probleem, maar het tekort aan brandstof. In het boomarme veld rond Marrum was spoedig alles opgestookt, wat niet beslist gemist kon worden. Stroom- en telefoonpalen sneuvelden soms in één nacht. Ook hekken langs de spoorlijn verdwenen als sneeuw voor de zon. Aan de zeedijk onder Ferwert was een opslagplaats van Rijks Domeinen met palen en rijshout; bestemd voor de landaanwinning. Daar werd, soms onder begeleiding, maar 's nachts illegaal, veel hout weggehaald. Ook takkenbossen uit Appelscha en omgeving werden per trein aangevoerd. Turf en kolen waren in '44 al lang niet meer te krijgen. 'Sjudden' (afval van vlas) en schapenstront werden een geliefd artikel. Met een pak bonenstro kon je ongeveer 2 kilo aardappelen gaar krijgen. Gelukkig waren hier op het platteland de melk en meelproducten meestal nog te verkrijgen. Geld speelde niet zo'n rol, want je kon niets uitgeven aan luxe, dat was er gewoon niet. Specerijen, daar kon je alleen maar van dromen en dat heeft nog jaren geduurd, voordat dit mondjesmaat weer werd aangevoerd.

Er was censuur op kranten, en alles wat gedrukt werd, en in de pas gebouwde grasdrogerij aan de Stationsstraat werd een centrale keuken gehuisvest, daar kon je aardappelen of snert krijgen, om zo thuis brandstof te sparen. Maar dit was letterlijk uitschot en meer als veevoer geschikt. Mensen die verdacht werden van verzetsdaden, werden gearresteerd en afgevoerd, evenals mannen die waren aangezegd om in Duitsland of Drenthe te werken, maar niet kwamen opdagen. Het fenomeen 'onderduiken' werd veelvuldig toegepast, zowel van mensen van elders als hiervandaan. Kortom, enige vrijheid van doen en laten, was geheel verleden tijd.

De in 1941 gebouwde grasdrogerij aan de Stasjonsstrjitte. In de oorlog werd hierin een centrale keuken gevestigd. (Bron: Fries Fotoarchief)

Zelfs het onderwijs werd beperkt en veel verenigingen werden verboden, zodat er in het dorp weinig meer normaal kon functioneren. Het vervoer werd ook vrij hopeloos. Het Dokkumer Lokaaltje was voor de oorlog al stilgelegd en de bussen reden met een houtgasgenerator achter zich aan te bengelen en waren zelden op tijd door veelvuldige storingen. Daar hadden de *karriders* ook mee te maken, in dit geval Hendrik Wijbenga en Ette de Vries. De benzine werd schaars, zodat al spoedig één auto 'uit de vaart' werd gehaald. Daar werd een platte wagen van gemaakt met een paard ervoor. Maar met die andere auto was het één en al ellende, zo'n gasgenerator was een aanslag op de motor. Het werd een heksentoer, om alles op de weg te houden.

Auto met gasgenerator. Illustratie uit Marrum '40-'45

Naast alle negatieve ervaringen van de bezetting kwam ook nog de scheuring in de Gereformeerde Kerken. Door een echt meningsverschil scheidde een deel daarvan zich af onder de naam: Gereformeerde kerk, onderhoudende Artikel 31, later ook wel Bezwaarden of Vrijgemaakten genoemd. Ook in Marrum sloten een aantal gezinnen zich daarbij aan. Aanvankelijk viel dit bij velen niet in goede aarde, maar gelukkig is die tegenstelling later weer bijgetrokken tot aanvaardbare proporties.

Buiten het gebrek aan alles, vooral in het westen van ons land, kregen we in de oorlogsjaren ook nog te maken met een aantal strenge winters. Hierdoor werd onze hachelijke situatie nog meer verergerd. In de grote steden stierven er velen door honger, kou en uitputting. Met karren, kinderwagens en fietsen kwamen er mensen hier naar toe lopen om wat voedsel te kunnen kopen of te kunnen ruilen voor sieraden. Soms kwamen ze beladen terug, maar werden ze onderweg weer bestolen en moesten alles afstaan. Ook kwam het voor, dat hier kwalijke lieden hun overtollig voedsel tegen woekerprijzen verkochten aan deze hulpeloze mensen. In zo'n situatie leert men de mensen pas echt kennen. Gelukkig waren er ook veel goede hulpverleners.

G.W.H. Esselink, burgemeester van Ferwerderadiel in de oorlogsjaren. Naar verluidt heeft hij zich toen zeer ingespannen voor de bevolking. In 1944 werd hij door de bezetter afgezet. Persoonlijk werd hij ook getroffen in de oorlog doordat zijn zoon, die in het verzet zat, werd opgepakt en omgekomen is in gevangenenkamp Versen in Duitsland. Na de bevrijding kwam burgemeester Esselink terug op zijn post. (Bron: Beeldbank Groningen)

De laatste maanden van de oorlog waren bar en boos. En toch waren de meesten hoopvol gestemd, want zowel de geallieerden als de Russen dreven Hitler in het nauw. Hun vaste spreuk van 'Duitsland wint op alle fronten', was niet meer te handhaven. Er stond nu vaker 'Het Duitse leger heeft zich volgens plan teruggetrokken', en dan wisten wij wel weer genoeg. Tot ook voor het noorden van Nederland de bevrijding aanbrak. De Duitse bezetting hier in de pastorie zag de bui hangen en zij besloten te vertrekken via de afsluitdijk om zich veilig te stellen in Holland. Maar hoe? In allerijl werden er paarden en wagens met bemanning opgetrommeld, want er moest natuurlijk van alles mee. Het gerij van D. Stallinga, Y. Greidanus en H.L. Dijkstra waren de pineut. Twee paarden voor elke wagen, was de order. Ook met stellen uit andere dorpen werd de colonne aan gevuld. 's Middags werd er vertrokken.

Het was opvallend, maar het duurde niet lang, of er 'was iets' met de paarden, waar ze anders nooit last van hadden. Maar de moffen lieten zich niet van de wijs brengen. In zo'n geval werd er uitgespannen en prompt bij een andere boer een paard van stal gehaald. Het 'manke' paard kon dan terug naar huis. Zo verging het ook Sietse Regnerus, die kon met de 'kreupele' paarden van Stallinga weer terug naar huis, evenals H. Dijkstra. Maar Ymte Greidanus kreeg deze kans niet en is via Harlingen de afsluitdijk overgesukkeld. Met veel tussenpozen en geharrewar zijn ze over Amsterdam, Eemnes, Nunspeet en Steenwijk weer thuisgekomen.

De 15^e April was Marrum als het ware 'vacant'. De Duitsers waren hier niet meer, maar de bevrijders waren nog niet verschenen. Maar de volgende dag, de 16e April 1945, trokken de eerste Canadese voertuigen door het dorp. Onder veel gejuich, soms met tranen gepaard, werden ze verwelkomd. Dat intense gevoel van vrijheid overkomt je maar eens in je leven, zei toen iemand.

Helaas werden er hier en daar wraakoefeningen uitgevoerd op mensen, die met de bezetter hadden meegewerkt. Slaag, vernedering en tijdelijke gevangenschap volgden vaak. Wel te begrijpen, maar het was lang niet altijd goed te keuren.